

Globalno zatopljenje

Ovaj članak započinjem s "breaking news". Upravo kad sam ga već počeo privoditi kraju, do mene je došla definitivna potvrda vijesti o osnivanju ekološke udruge "I stvori Bog zemlju", kao i dopuštenje njezinih inicijatora da s time mogu ići u javnost.

Osnivanje te udruge inicijativa je Zaklade Rhema, a o njoj se prvi put govorilo na sastanku te Zaklade održanom 22. lipnja o.g. u prostorijama crkve Sveta Mati Slobode na Jarunu. Tom su sastanku prisustvovali i voditelji udruga koje ta Zaklada podupire. Bio sam na njemu i osobno podržao ideju o osnivanju udruge.

Zasad je utemeljen Inicijativni odbor Udruge, koji ima sedam članova i koji je, 26. lipnja, sastavio Proglas, čiji sadržaj imam u rukama. Evo tko se sve u njemu nalazi: Marin Miletić, voditelj udruge Zdrug katoličkih skauta iz Rijeke; Manuela Mirt, predsjednica udruge SKAC Split; Andrej Grubišić, konzultant za korporativne financije; dr. Josip Varvodić, kardiokirurg; Feđa Aaron Bučić, zlatar-kipar; Marija Kunčević iz udruge Forum Plus Hrvatska...

Takav je trenutni sastav IO-a, no očekuje se da će se u organizaciju i rad Udruge uključiti brojni članovi iz reda udruga koje Zaklada Rhema podupire, a kojima će, sasvim sigurno, biti veliki evangelizacijski izazov raditi na "ekološkom obraćenju", što je jedan od najvažnijih programskih ciljeva nove Udruge. A očekuju se, također, i brojni pojedinci koji dosad nisu bili aktivisti nijedne kršćanske udruge.

Proglas Inicijativnog odbora udruge "I stvori Bog zemlju" dugačak je oko dvije tiskane stranice i ima četiri tematske cjeline ili poglavlja.

U prvom poglavlju, "Uvodu", daju se najosnovniji podaci o novoj Udruzi. Prva rečenica Uvoda glasi: "Duboko svjesni zaključaka brojnih znanstvenih istraživanja o dramatičnim klimatskim promjenama, koje je prouzročio čovjek svojim lošim postupcima, očito je kako se ništa ne mijenja na dobro, nego da idemo ususret takvim klimatskim promjenama koje mogu dovesti do nemogućnosti života na Zemlji".

Time već u prvoj rečenici svojega prvog programskog dokumenta Inicijativni odbor nove Udruge zadire u samu bit problema o kojem je riječ. O globalnom zatopljenju i njegovim uzrocima ni u domaćoj ni u inozemnoj javnosti još ni približno nije postignut konsenzus, i još traju katkada i žučne polemike je li taj fenomen skrivio čovjek ili je to ipak rezultat nekih prirodnih procesa, koji nastaju sami od sebe. Američki predsjednik Donald Trump, primjerice, uopće ne priznaje globalno zatopljenje kao problem, a slično je stajalište zastupao i jedan od njegovih prethodnika, bivši američki predsjednik George W. Bush. U "Uvodu" Proglasa nove Udruge jasno se, međutim, kaže da je krivac za globalno zatopljenje čovjek, odnosno njegovi "loši postupci".

U Uvodu se, nadalje, navodi da će programska orijentacija nove Udruge biti utemeljena na enciklici pape Franje "Laudato si" ("Hvaljen budi"), iz 2015. Ono, dakle, što je papa Franjo napisao i objavio još prije četiri godine, a što se, nažalost, još nije počelo provoditi u praksi - jer moćnici ovoga svijeta, šefovi najrazvijenijih i najbogatijih država, koje su ujedno i najveći zagađivači našega planeta, ignoriraju njegova upozorenja - to će sada, shodno svojim ipak ograničenim mogućnostima, pokušati oživotvoriti nova Udruga, dakako ponajprije u okvirima Republike Hrvatske.

Sukladno Papinim porukama izrečenim u enciklici "Laudato si", da se u rješavanju problema globalnog zatopljenja moraju, zbog njegove iznimne težine i kompleksnosti, ujediniti znanost i religija, odnosno vjera i razum, i nova Udruga kao svoje temeljno polazište definira spoj vjere i znanosti. Zbog toga će njezino ime i glasiti "I stvori Bog zemlju" - što je, zapravo, prva rečenica u Bibliji iz Knjige Postanka.

Udruga će biti ekumenski usmjerena, a svoje će sjedište imati u Zagrebu, u prostorijama župe Uznesenja BDM na Remetama (Česmičkoga 1). Duhovna potpora bit će joj o. Antonio Mario Ćirko, remetski župnik, inače karmelićanin, no u budućnosti se očekuje potpora i drugih duhovnih autoriteta (ne nužno katoličkih jer je Udruga ekumenskoga karaktera).

Drugi dio Proglasa Inicijativnog odbora Udruge "I stvori Bog zemlju" nosi naziv "Ocjena stanja". I on se striktno oslanja na encikliku pape Franje "Laudato si". U njemu piše da su klimatske promjene "za cijelo čovječanstvo jedan od glavnih izazova današnjice", a da su znanstvenici suglasni "da najveći

dio globalnog zatopljenja nastaje zbog velike koncentracije stakleničkih plinova (ugljičnog dioksida, metana, dušikova oksida itd.), koji se u atmosferu ispuštaju kao posljedica različitih djelovanja čovjeka." Precizira se i o kojim je to djelovanjima riječ: jedno je intenzivno korištenje fosilnih goriva u industriji, prometu i drugim ljudskim aktivnostima, a drugo krčenje šuma radi povećanja poljoprivrednih površina.

A onda, u nastavku drugoga dijela Proglasa, "Ocjene stanja", slijedi možda i ključna i najdalekosežnija misao, koja je također i u samome središtu Franjine enciklike "Laudato si". Ta misao glasi: "Ideja koja pokreće gospodarstvo današnjice je stalni gospodarski rast. Na mitologizaciji gospodarskog rasta pred našim očima se vodi globalni sukob, pravi rat u kojem se ne biraju sredstva. Takav pristup se temelji na zabludi da postoje beskonačne zalihe Zemljinih dobara, što dovodi do toga da se planet devastira preko svake mjere i mogućnosti oporavka..."

"Pljunuti" papa Franjo, rekao bih. On je, naime, u svojoj enciklici uistinu otišao tako daleko (i pritom pokazao zavidnu količinu hrabrosti, pa i prkosa) da je doveo u pitanje i neke temeljne, naizgled nedodirljive, aksiome na kojima počiva današnja liberalna ekonomija. Dva su od njih najvažnija: prvo, prekomjerno ubrzavanje ritmova proizvodnje i potrošnje (u španjolskom jeziku za to postoji vrlo prikladna riječ, *rapidación*, koja u doslovnom prijevodu znači "strelovito ubrzanje"); i drugo, nekritičko prihvaćanje ideje beskonačnog i neograničenog rasta u ekonomiji i industriji od strane velike većine ekonomista, financijera i tehnoloških stručnjaka.

Treći dio Proglasa nove Udruge zove se "Što planiramo učiniti?". U njemu se, također u punom suglasju sa stavovima pape Franje iz njegove enciklike, zauzima vrlo oštar kritički stav prema moćnicima ovoga svijeta, koji su ujedno i glavni krivci za globalno zatopljenje, i to ovim riječima: "Svjesni smo činjenice da postojeće gospodarske, financijske i političke elite ne žele donijeti odluke koje mogu spriječiti katastrofalne klimatske promjene. Kada se i donesu, odluke se ne donose (ovo je vrlo jasna asocijacija na Pariški sporazum o klimatskim promjenama iz 2015., koji je, kao i svi takvi sporazumi prije njega, ostao, nažalost, samo mrtvo slovo na papiru - op. aut.), odnosno traži se način kako bi se izigrale. Bezobzirnim iskorištavanjem prirodnih bogatstava čovjek se ne ponaša kao odgovorni upravitelj, te je time počinio grijeh."

Potaknuti enciklikom pape Franje, utemeljitelji udruge "I stvori Bog zemlju" kao alternativu ovakvome nemilosrdnom iskorištavanju, "cijedenju" i uništavanju našega planeta nude "cjelovitu ekologiju" i "ekološko obraćenje", odnosno stvaranje, kako to i sam Papa kaže, "novog čovjeka", koji bi trebao biti antipod "današnjem čovjeku koji se ponaša kao gospodar, potrošač i bezobzirni izrabljivač prirodnih dobara".

Naposljetku, u "Zaključku" svog Proglasa, utemeljitelji nove Udruge proklamiraju da u središte svojega djelovanja stavljaju "ekološko obraćenje" - još jedan od udarnih termina iz Papine enciklike "Laudato si" - koje, kako kažu, "ponajprije podrazumijeva spoznaju da je zemlja i sve stvoreno dar Očeve ljubavi, pri čemu je čovjek vrhunac Božjeg stvaranja, kojemu je sve stvoreno podloženo da u ljubavi time upravlja". "Zaključak" završava rečenicom: "Smatramo da samo ovako obraćen čovjek u zajedništvu sa znanosti može spriječiti nadolazeće katastrofalne klimatske promjene, te ćemo tome cilju posvetiti naš rad u Republici Hrvatskoj i izvan nje."

Osnivanje ekološke (ili bolje rečeno: "integralnoekološke") udruge "I stvori Bog zemlju" važan je događaj na hrvatskoj javnoj i društvenoj sceni

Naime, u Hrvatskoj takva udruga, koja bi se primarno bavila problemom globalnog zagrijavanja, još nikada nije postojala (pa čak ni u primislima). Imali smo samo (hvalevrijedno, pa i više od toga) organiziranje uličnih prosvjeda protiv klimatskih promjena, koje je, preko Facebooka, u ožujku o.g. pokrenula zagrebačka maturantica Laura Skala, pridružujući se time globalnom pokretu mladih, što ga je bila pokrenula 16-godišnja Šveđanka Greta Thunberg. Po pisanju medija, taj je prosvjed uspio okupiti nekoliko stotina, ili čak tisuću i pol, srednjoškolaca, što je velika stvar, ali iza toga nije ostala nikakva organizacijska struktura, koja bi jamčila postojanost i kontinuitet aktivnosti na tom planu.

Papa Franjo je, po mom mišljenju, dosta razočaran što se i nakon objavljivanja njegove enciklike, iz 2015., ništa konkretno na tom planu nije dogodilo. Očekivao je nekakav preokret, ali on je izostao. Da je papa Franjo razočaran, posvjedočio je, u svom nedavnom intervjuu za Radio Vatikan, jedan od njegovih bliskih suradnika, isusovac Gaël Giraud, glavni ekonomist Francuske razvojne agencije (AFD) i ravnatelj istraživačkog sektora u francuskom Nacionalnom centru za znanstvena istraživanja (CNRS). On je u tom svom intervjuu bez mnogo taktiziranja rekao da, nakon objavljivanja Papine enciklike, "države u Europi nažalost nisu poduzele nikakve konkretne mjere", a da u svemu tome

"najveći otpor 'ekološkoj tranziciji' pruža bankarski sektor zato što se još uvijek bori s posljedicama gospodarsko-financijske krize iz 2008., te mu je prioritet spašavanje banaka".

Dojam je da je papa Franjo u prilično tjeskobnoj poziciji - koliko god ga ubrajali u najpopularnije i najutjecajnije ljude na svijetu. On doista jest 100 godina ispred svih ostalih, ali je možda upravo zato s nekim svojim idejama, pa i s ovim svojim najnovijim angažmanom oko globalnog zatopljenja, razmjerno usamljen i u redovima same Katoličke crkve, te kao da nema oko sebe dovoljan broj pouzdanih i borbenih istomišljenika koji bi mu se zdušno i bez ostatka mogli pridružiti u toj akciji. Uzmimo samo za primjer Katoličku crkvu u Hrvatskoj. Od objavljivanja njegove enciklike "Laudato si" prošle su pune četiri godine - a je li itko iz naše Crkve išta opipljivo poduzeo i učinio na tom planu (osim što je izišlo par članaka i analiza u novinama i na portalima)? A ništa bolje, čini se, nije ni u ostalim Crkvama. A što se moćnika ovoga svijeta tiče, oni su licemjerni. Smješaju se i kao da na riječima odobravaju to što Papa govori, a zapravo bi mu, simbolički rečeno, najradije zabili nož u leđa. Jer on njima smeta. Smeta im svako upiranje prstom u problem globalnog zagrijavanja, zato što ono, kao ništa drugo, do samoga dna razobličava način i logiku funkcioniranja današnjeg svijeta, kojega su oni lideri, a zapravo, po Papinim riječima, neodgovorni upravitelji.

Ali papa Franjo se ne predaje i, kako je to nedavno također izvijestio Radio Vatikan (a isto tako i portal Vatican News), ide u novu veliku ofenzivu. U lipnju o.g. je, preko Dikasterija za promicanje cjelovitoga ljudskog razvoja, pokrenuo inicijativu "Vrijeme stvorenoga" poslavši pismo svim biskupima svijeta u kojemu ih poziva da, u okviru svojih odgovornosti, pripreme - kako ga je on sam nazvao - "posebno svjetsko ekumensko vrijeme" u svrhu zaštite našega planeta, ugroženog zbog globalnog zatopljenja. Ta će inicijativa trajati od 1. rujna do 4. listopada, a sastojat će se kako od molitvenih tako i od praktičnih (svjetovnih) aktivnosti, uključujući "radne akcije" skupljanja otpada, odašiljanja apela za promjenu politikâ itd. Time papa Franjo, zapravo, nastoji "staviti u praksu" (izraz s portala Vatican News) svoju encikliku - kad već to drugi odbijaju učiniti.

Koliko je daleko Papa ovaj put odlučio otići, govori i to što je, u sklopu te inicijative, najavio i osnivanje odbora za promicanje integralne ekologije (naziv za njegov alternativni program za spašavanje Zemlje od klimatskog uništenja), što znači da već intenzivno razmišlja i o organizacijskom ustrojstvu toga svojega najavljenoga ekološkog pokreta.

U međuvremenu, globalno zatopljenje eskalira. Proteklih lipanjskih dana - taj je mjesec gotovo kompletan bio oko 5 stupnjeva iznad višegodišnjega ili višedesetljenoga prosjeka - nismo, takoreći, mogli ni disati, kao što nismo mogli biti ni na ulici, tj. na otvorenom, prije 9 ujutro i nakon 9 navečer - a da pritom ne riskiramo da doživimo toplotni udar ili da nas sunce ne isprži. Klimatski gledano, živimo u vrlo opasnom vremenu, a ona opasnija i pogubnija, čini se, tek dolaze.

Htjeli to sami sebi priznati ili ne, činjenica je da smo ušli u klimatološko-kataklizmičko ili - možemo ga i tako nazvati - "stakleničko doba", iz kojega, po svemu sudeći, izlaza neće biti. To jest, jedini izlaz vodi prema - apokalipsi.

Skupljajući građu za ovaj članak, našao sam se, pred neki dan, s dr. Sašom Cecijem, znanstvenim suradnikom na Institutu "Ruđer Bošković" u Zagrebu, koji se ubraja među vodeće hrvatske fizičare. Znam ga, inače, od 2015., kad sam za Globus pisao članak o Društvu za promociju znanosti i kritičkog mišljenja "Skeptici u pubu", kojega je on jedan od pokretača. Iako ga, dakle, znam kao deklariranog skeptika, sada sam se imao prilike uvjeriti da on nipošto nije i "klimatski skeptik" ("klimatski skeptici" su ljudi - no ima ih sve manje - koji, iz ovih ili onih razloga, niječu i samo postojanje globalnog zatopljenja). Naprotiv, i Ceci je - kao i mnogi drugi - vrlo zabrinut za budućnost našega planeta, zbog uznapredovalih razmjera klimatskih promjena, pa mi je, među ostalim, rekao:

- Moj najveći strah je da postoji neka metoda, tehnološko rješenje za globalno zatopljenje koje naše znanstvenici mogu pronaći, ali da ga neće pronaći na vrijeme. Da nas, kao u nekoj grčkoj tragediji, naš ponos otjera u smrt, a spas nam je bio tu, nadohvat ruku. To mi se čini kao preveliko kockanje. Moramo imati plan B, za slučaj da znanost i tehnologija ne uspiju. No, taj plan B sasvim sigurno nije "planet B" - tj. da nađemo neku drugu "Zemlju" i odemo, primjerice, na Mars. Na Marsu je život nemoguć zbog zračenja, drugi planeti Sunčevog sustavu još su negostoljubiviji, dok su ovi ekstrasolarni o kojima slušamo često od znanstvenika jednostavno predaleko. Plan B, dakle, može biti samo to da drastično promijenimo način na koji funkcioniramo kao civilizacija. To mora biti dogovor

sviju nas zajedno, kako možemo iskoristiti resurse i mogućnosti koje imamo da bismo pomogli svima koji će stradati od klimatskih promjena. Jer ako se ne uspijemo dogovoriti, onoga časa kad ljudi ostanu bez zemlje i ljetine zbog suša ili poplava, kad djeca počnu umirati od gladi, vrijeme za razgovor je prošlo - i tada će početi govoriti oružje!

Radeći na ovoj temi, porazgovarao sam i s akademikom dr. Mirkom Orličem, profesorom na Geofizičkom zavodu Prirodoslovno-matematičkog fakulteta u Zagrebu, po struci inače oceanografom. On je bio jedan od ukupno 1089 recenzenata, iz cijeloga svijeta, u izradi petog po redu izvještaja Međuvladinog panela o klimatskim promjenama (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC), iz 2013. - šesti, najnoviji, se upravo radi. U razgovoru što smo ga vodili u njegovu profesorskom uredu na Horvatovcu, otkrio mi je da je papa Franjo svoju encikliku "Laudato si" pisao upravo na temelju toga izvještaja. "Iz njega je", rekao mi je, "uzeo najsvježije znanstvene informacije, i onda na njih nadodao svoje moralne/etičke interpretacije."

Prof. Orlič mi je izdvojio nekoliko ključnih stavova ili poruka toga, petog po redu izvješća IPCC-a, iz 2013., i to sljedećim redom.

Prvo, u proteklih 100 godina temperatura je globalno porasla za 0,8 stupnjeva, što je mnogo. Možemo to usporediti s našim, ljudskim tijelom, koje "radi" na normalnoj temperaturi od 36,5 stupnjeva, i zamisliti što bi s njim, tj. s nama, bilo kad bi ta temperatura porasla na 37,5 stupnjeva i zatim se konstantno zadržavala na toj razini ili se još više povećavala. Bio bi to znak ozbiljnog poremećaja i bolesti.

Drugo, klimatske se promjene očituju u svim dijelovima klimatskog sustava: u moru, u jezerima, u podzemnim vodama, u biosferi, u atmosferi - svugdje. Sve je obuhvaćemo globalnim zatopljenjem, ništa nije pošteđeno od njegova djelovanja.

Treće, što se gornjeg, površinskog sloja mora tiče, u nekih 75 metara dubine došlo je do zagrijavanja od 0,44 stupnjeva (u razdoblju 1971.-2010.).

Četvrto, razina mora se u proteklih 100 godina povećala za 17 centimetara.

I peto, veći ili najveći dio toga zagrijavanja posljedica je čovjekova utjecaja.

U svom petom izvješću, iz 2013., IPCC je ujedno dao i projekcije daljnjeg porasta temperature i podizanja razine mora - do kraja 21. stoljeća. Tu, najjednostavnije rečeno, postoje dvije glavne projekcije, optimistična i pesimistična.

Po optimističnoj procjeni (riječ "optimistična" ovdje slobodno možemo staviti pod navodnike), temperatura bi globalno porasla za 1,1 do 2,6 stupnjeva (u usporedbi s razdobljem od prije stotinjak godina), a shodno tom zatopljenju razina mora bi porasla za 32 do 63 centimetra.

A po pesimističnoj procjeni, temperatura bi globalno porasla za 2,6 do 4,8 stupnjeva, a razina mora, u tom slučaju, za čak 45 do 82 centimetra.

Ovdje svakako treba snažno apostrofirati i taj podatak - jedan od "ugaonih kamena" u svakoj ozbiljnijoj analizi globalnog zatopljenja - da je koncentracija ugljičnog dioksida u atmosferi porasla od 280 ppm (broj molekula stakleničkog plina u odnosu na broj molekula zraka), koliko je iznosila prije ulaska u industrijsko doba, na 400 ppm, koliko iznosi danas (s tendencijom daljnjeg porasta). Riječ je, dakle, o porastu od uistinu dramatičnih i alarmantnih 40 posto. Taj mi je podatak znanstvena suradnica na Institutu društvenih znanosti "Ivo Pilar" dr. Jelena Puđak, koja se bavi socijalnom ekologijom, prokomentirala ovim riječima:

- Koncentracije ugljičnog dioksida u atmosferi nikada u povijesti nisu prešle 280 ppm, ali je u zadnjih stotinjak godina došlo do naglog porasta: prešli smo 400 ppm, što znači da smo sistem potpuno izbacili iz ravnoteže. Ljudsko je društvo "procvatilo" na koncentraciji ugljičnog dioksida od 280 ppm, odnosno na prosječnoj globalnoj temperaturi od 15 stupnjeva - sve je "narihtano" po tome: način na koji su organizirana ljudska naselja (gradovi), proizvodnja i dostupnost hrane, dostupnost vode... A sada dolazi do osjetnog narušavanja te ravnoteže ili disbalansa, na koji se ni eko-sustavi ni ljudska društva neće moći prilagoditi na način koji bi bio bez ekstenzivnih negativnih posljedica.

Da stvar bude gora, taj će se disbalans u vrlo bliskoj budućnosti još više (i to osjetno) povećati i zbog toga što se u Kanadi počeo topiti permafrost, duboko zaleđeno zemljište kojega, osim u Kanadi, ima još i u Rusiji i na Aljasci. Njegovim će se odmrzavanjem ispuštati u atmosferu goleme količine metana, jednoga od najreaktivnijih stakleničkih plinova, čime će se globalno zatopljenje dodatno intenzivirati i ubrzati te, upozoravaju znanstvenici, "gurnuti planet preko točke bez povratka".

Prof. Orlić mi nije prešutio da je, u vezi s klimatskim promjenama, i on (uglavnom) pesimist, a taj mi je svoj pesimizam potkrijepio ovim dvjema činjenicama:

- Prvo, proces o kojem je riječ neće se moći zaustaviti zbog tromosti klimatskog sustava. To možete usporediti s kočenjem automobila i broda. Za razliku od automobila, brod neće stati već nakon par metara, kad zakočite. Tako je i s klimatskim sustavom. A drugo, ugljični dioksid jako dugo ostaje u atmosferi, i do stotinjak godina. On se ne može trenutno ukloniti.

U našem razgovoru na Horvatovcu, prof. Orlić mi je dao još nekoliko brojčanih podataka, koji sami po sebi govore koliko je opasne i pogubne razmjere poprimio aktualni proces globalnog zatopljenja.

Prije svega, tu je popis najtoplijih godina u ljudskoj povijesti (tj. otkako se vrše ta mjerenja, a to se čini u zadnjih 150 godina). Popis izgleda ovako (ide se od najtoplije prema manje toplim godinama): 2016., 2015., 2017., 2018., 2014., 2010., 2005., 2013., 2009... Dakle, u samome vrhu su godine koje upravo proživljavamo; praktički, svaka iduća je toplija od one prethodne.

Na listi najvećih zagađivača na svijetu prvoplasirana je, u ovome trenutku, Kina, s udjelom od 25 posto u ukupnom zagađenju. Na drugom su mjestu Sjedinjene Američke Države, s udjelom od 15 posto. Trećeplasirana je nova industrijska sila Indija (7 posto), četvrta Rusija (5 posto), peti Japan (3 posto), šesta Njemačka (2 posto) itd.

To je aktualna, trenutno važeća lista, koja se odnosi na sadašnji trenutak (točnije, na 2014., kad su izvršena ta mjerenja). A na kumulativnoj, "svevremenskoj" listi, na kojoj su zbrojena zagađenja od početka industrijskog doba do danas, poredak je ovakav: prvi je SAD (26 posto), druga Kina (10 posto), treća Rusija (7 posto), četvrta Njemačka (6 posto), peta Velika Britanija (5 posto), šesti Japan (4 posto), sedma Indija (3 posto) itd. (Jedna važna napomena: ovdje svakako treba uzeti u obzir i emisiju ugljičnog dioksida po stanovniku pa naglasiti da prosječan Kinez emitira tek nešto više od trećine emisija koje emitira prosječan Amerikanac.)

Nekoliko podataka i o Hrvatskoj. To jest - o budućnosti Hrvatske. U izvještaju "Procjena mogućih šteta od podizanja razine mora za RH", što ga je 2015. sastavila skupina njemačkih znanstvenika, na čelu s Jochenom Hinkelom, upozorava se da su najugroženija područja u Hrvatskoj - s obzirom na opasnost od podizanja razine mora - dolina Neretve i zaleđe Zadra, uključujući i povijesni grad Nin.

Pritom se u toj studiji napominje da se 2100. - dakle, na kraju 21. stoljeća - očekuje da će štete u Hrvatskoj od morskih poplava iznositi između 0,9 i 8,9 milijardi dolara godišnje.

S druge strane, u znanstvenom članku "Mediterranean UNESCO World Heritage at risk from coastal flooding and erosion due to sea-level rise", objavljenom 2018. u časopisu Nature Communications (autori: Lena Reimann i suradnici), navodi se da su od kulturno-povijesnih spomenika na jadranskoj obali najugroženiji, također zbog porasta razine mora i mogućih poplava prouzrokovanih tim porastom: Eufrazijeva bazilika u Poreču, crkva sv. Jakova u Šibeniku, stari grad Trogir, Dioklecijanova palača u Splitu i stari grad Dubrovnik.

Dr. Jelena Puđak mi je, u našem razgovoru u Institutu "Ivo Pilar", posebno skrenula pažnju na jedan posve specifičan aspekt aktualnih svjetskih nastojanja na planu obuzdavanja posljedica globalnog zatopljenja, koji nosi naziv "koncept klimatske pravde". O tome ona kaže:

- Taj se koncept u javnom diskursu javlja 2009., u sklopu nastojanja organizacija civilnog društva koje su pratile klimatski summit u Kopenhagenu. Tu se trebalo dogovoriti kako će se napraviti nacrt novog sporazuma o klimi, nakon Protokola iz Kyota, koji nije uspio. Bila sam na njemu nazočna kao aktivistica međunarodne mreže "System Change Not Climate Change". I tu se iz pojma ekološke pravde, koji je nešto stariji, iznjedrio koncept klimatske pravde. On se odnosi na činjenicu da su klimatskim promjenama u pravilu najviše izloženi oni koji su, na ovaj ili onaj način, obespravljeni - bilo da je riječ o državama, narodima, pojedincima itd. - iako su oni, zapravo, najmanje odgovorni za njih, odnosno najmanje su kroz povijest pridonijeli porastu koncentracija stakleničkih plinova. U geografskom smislu riječi, riječ je o državama na globalnom jugu, kao i otočnim državama na Pacifiku. Bogati, a oni su najveći krivci za globalno zatopljenje, trebali bi preuzeti odgovornost, i financijsku i svaku drugu - ali to se, kao što vidimo, ne događa. Ali i u bogatijim društvima imate skupine koje su najranjivije: žene, djeca, starci, siromašni - koji također zbog ograničenog pristupa resursima i infrastrukturi najmanje pridonose emisijama ugljičnog dioksida, a iz istog razloga imaju najmanji kapacitet za prilagodbu posljedicama ekstremnih vremenskih nepogoda koje su kao posljedica globalnog zagrijavanja sve učestalije i intenzivnije. Taj se obrazac vrlo jasno mogao pratiti i na primjeru poplava koje su 2014. zahvatile krajnji istok Hrvatske...

